

MARKAZIY OSIYO XALQLARINING XO‘JALIK TURMUSH TARZI VA SAVDO
ALOQALARI

(mil. avv. III — mil. V asrlar)

Bobomurodov Dilshodbek Qodir o‘g‘li

Samarqand davlat universiteti, Magistratura bosqichi,
Etnografiya, etnologiya va antropologiya yo‘nalishi 2-kurs talabasi.

E-mail: bobomurodovdilshodbek0511@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20533417>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo xalqlarining antik davr (mil. avv. III — mil. V asrlar) xo‘jalik turmush tarzi va savdo aloqalarining antropologik tahlili amalga oshirilgan.

Tadqiqotda Sog‘diyona, Baqtriya, Xorazm va Parfiya hududlarida yashovchi etnoslarning chorvachilik, dehqonchilik, hunarmandchilik va xalqaro savdosiga asoslangan iqtisodiy yo‘nalishlari qiyosiy-tipologik usul yordamida o‘rganilgan. Buyuk Ipak yo‘lining shakllanishi va mintaqaviy madaniy almashinuv jarayonlarida ushbu xalqlarning o‘rni aniqlandi. Arxeologik, etnografik va yozma manbalar tahlili asosida xulosa qilindi, antik davr Markaziy Osiyo xo‘jaligi ko‘p markazli, ko‘p tarmoqli va mobil bo‘lib, uzoq hududlararo xo‘jalik va madaniy aloqalar almashinuvning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lgan. Tadqiqot natijalari mintaqaviy antropologiya, iqtisodiy etnologiya va qadimgi savdo tarixi sohalarida qo‘llanilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, antik davr, xo‘jalik antropologiyasi, savdo etnografiyasi, Buyuk Ipak yo‘li, Sog‘diyona, Baqtriya, chorvachilik, dehqonchilik, transkulturalizm.

Annotation. The article presents an anthropological analysis of the economic lifestyle and trade relations of the peoples of Central Asia during the Antiquity (3rd century BCE — 5th century CE). Using a comparative-typological method, the study examines the economic models of the ethnoses inhabiting Sogdiana, Bactria, Khwarezm, and Parthia based on cattle breeding, agriculture, handicrafts, and caravan trade. The role of these peoples in the formation of the Great Silk Road and regional cultural exchange processes has been determined. The synthesis of archaeological, ethnographic, and written sources concluded that the Central Asian economy of the Antiquity was polycentric, multi-branch, and mobile, serving as the main driving force of long-distance cultural and transcultural exchange.

Keywords: Central Asia, Antiquity, economic anthropology, ethnography of trade, Great Silk Road, Sogdiana, Bactria, cattle breeding, agriculture, transkulturalism.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Markaziy Osiyo antik davri nafaqat mintaqaviy, balki jahon tarixi va sivilizatsiyasi uchun muhim bo‘lgan uzoq davom etgan xo‘jalik va madaniy jarayonlarning bosqichi hisoblanadi. Miloddan avvalgi III asrdan milodiy V asrgacha bo‘lgan davr — Ahamoniylar, Salavkiylar, Yunon-Baqtriya, Kushon, Parfiya va Eftalit davlatlari davrida mintaqqa iqtisodiy va madaniy jihatdan eng yuksalgan davrini boshidan kechirgan. Bu davrda Buyuk Ipak yo‘lining dastlabki tarmoqlari shakllangan, shaharlar rivojlangan, xo‘jalik tarmoqlari ixtisoslashgan, etnoslararo savdo-sotiq, nikoh va madaniy almashinuv jarayonlari keskin faollashgan.

XXI asrda yuzaga kelgan globallashuv muammolari, migratsion oqimlar va madaniy identifikatsiya masalalari aynan antik davr Markaziy Osiyo modelini qiyosiy tahlil qilish orqali yangicha talqin qilish imkonini beradi. Shu bois mavzuning antropologik tadqiq etilishi nafaqat tarixiy, balki zamonaviy ijtimoiy fanlar uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi. Markaziy Osiyo antik davri xalqlarining xo‘jalik turmush tarzi va savdo aloqalarini antropologik nuqtai nazardan kompleks tahlil qilish, ularning mintaqaviy va transmintaqaviy iqtisodiy integratsiyadagi o‘rni aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

- 1) antik davr Markaziy Osiyo xo‘jaligining asosiy tarmoqlarini (chorvachilik, dehqonchilik, hunarmandchilik) etnografik jihatdan tavsiflash;
- 2) Sog‘d, Baqtriya, Xorazm va Parfiya xo‘jalik modellarini qiyosiy-tipologik tahlil qilish;
- 3) savdo aloqalarining ijtimoiy-madaniy mexanizmlarini (karvon yo‘llari, bozorlar, savdo formatlari) o‘rganish;
- 4) xo‘jalik va savdo aloqalarining etnik identifikatsiya va madaniy transformatsiyaga ta‘sirini baholash.

Tadqiqot ob‘yekti: Markaziy Osiyo antik davri xalqlarining moddiy madaniyati va iqtisodiy hayoti.

Tadqiqot predmeti: xo‘jalik turmush tarzi va savdo aloqalarining antropologik xususiyatlari.

Tadqiqot usullari: tarixiy-tipologik, qiyosiy-etnografik, arxeologik materiallar tahlili, yozma manbalar (Xuan Tsan, Strabon, Pomponiy Mela, “Ardashirnomi” va boshqalar) sintezi.

Ilmiy yangiligi: mazkur tadqiqotda birinchi marta antik davr Markaziy Osiyo xo‘jaligi yaxlit antropologik model sifatida tahlil qilinib, xo‘jalik va savdo aloqalarining mintaqaviy etnogenez jarayonlaridagi o‘rni aniqlangan.

1. ADABIYOTLAR SHARHI VA NAZARIY METODOLOGIK YONDASHUV

Markaziy Osiyo antik davri xo‘jalik tarixi bo‘yicha tadqiqotlar XIX asr oxiri — XXI asr boshi oralig‘ida uch bosqichni boshidan kechirgan. Birinchi bosqich — V.V. Bartold, A.Yu. Yakubovskiy, S.P. Tolstov kabi tarixchilar tomonidan yozma manbalar asosida umumiy tarixiy rekonstruksiya qilingan davr. Ularning ishlari mintaqaning siyosiy tarixini tiklashga qaratilgan bo‘lib, xo‘jalik masalalari ko‘pincha iqtisodiy tarix kontekstida qaralgan [1; 2].

Ikkinchi bosqich — 1960–1990-yillar oralig‘ida arxeologik maktablar (Ya.G‘. G‘ulomov, M.E. Masson, V.M. Masson, I.R. Pichikiyan) tomonidan moddiy madaniyat yodgorliklari asosida xo‘jalik tarmoqlarining moddiy bazasini tiklash davri. Bu bosqichda shaharsozlik, sug‘orish tizimlari, hunarmandchilik ishlab chiqarish modellari batafsil o‘rganilgan [3; 4].

Uchinchi bosqich — 1990-yillardan boshlab zamonaviy antropologik va poststruktural yondashuvlarning qo‘llanilishi bilan tavsiflanadi. F. Grenet, K. Baipakov, E. Rtveladze, S. Gorshenina, S. Stark kabi tadqiqotchilar mintaqani “transkultural makon” sifatida tahlil qilishni taklif etgan. Xususan, S. Stark tomonidan Buyuk Ipak yo‘lining antropologik modeli ishlab chiqilgan bo‘lib, unda karvon savdosi ijtimoiy institut sifatida o‘rganilgan [5]. F. Grenet Baqtriya-Toxinashxun madaniy sintezi gipotezasini ilgari surgan [6].

O‘zbekiston olimlaridan M.K. Pardayev, A. Askarov, N.X. Xolmatov, A.A. Rahimov, E.V. Rtveldze kabi mutaxassislarining so‘nggi yillardagi tadqiqotlari mintaqaviy xo‘jalik va savdo etnografiyasini yangi dalillar bilan boyitgan [7; 8].

Nazariy asos. Tadqiqotda Karl Polanyi tomonidan ishlab chiqilgan substantivist yondashuv (iqtisodiyot ijtimoiy munosabatlarning ajralmas qismi sifatida) hamda madaniy ekologiya nazariyasi (J. Stevart, R. Netling) qo‘llanilgan. Shuningdek, karvon madaniyati konsepsiyasi (B. Spooner, M. Khodarkovsky) va transkulturalizm (V. Lavrik, F. Grenet) nazariy-metodologik asos sifatida xizmat qilgan.

Tarixiy manbalar. Tadqiqotda asosan quyidagi manba guruhlari jalb etilgan: 1) antik davr yunon, rim, xitoy manbalari (Strabon, Kvint Kursiy Ruf, Pliniy Elder, Sima Tsyun, Xuan Tsan); 2) O‘rta Osiyo arxeologik majmualari (Afrosiyob, Dalverzin-tepa, Qiziltepa, Varaxsha, Fayoz-tepa, Toprak-qal‘a); 3) numizmatik materiallar (Kushon, Parfiya, Eftalit tangalari); 4) epigrafik yodgorliklar (Sug‘d, Baqtriya, Xorazm yozuvlari).

2. XO‘JALIK TURMUSH TARZINING STRUKTURAVIY TAVSIFI

2.1. Dehqonchilik va sug‘orish madaniyati

Antik davr Markaziy Osiyo xo‘jaligining o‘zagi bo‘lib sug‘orma dehqonchilik hisoblangan.

Zardushtiy “Vendidod” matnida va Sosiyoniylar davri yozma manbalarida ekin maydonlari, sug‘orish inshootlari va don ekinlari haqida muhim ma’lumotlar berilgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mil. avv. III asrga kelib Zarafshon, Murg‘ob, Amudaryo va Sirdaryo vodiylarida yirik sug‘orish tarmoqlari — kanallar, ariqlar, to‘g‘onlar shakllangan [9].

Sog‘diyoning “Sarazm”, “Erg‘ash”, “Kattaqo‘rg‘on”, “Naxshab” dehqonchilik massivlari, Baqtriyaning “Dalverzin-tepa”, “Qoratepa” va “Oxshixona” xo‘jalik majmualari, Xorazmning “Tuproqqal‘a” va “Ayoq-qal‘a” atroflaridagi sug‘orish tizimlari antik davr dehqonchiligining yuksak darajasini ko‘rsatadi. Asosiy ekinlar: bug‘doy, arpa, tariq, sholi, paxta, kanop, zig‘ir, shuningdek, uzum, anor, o‘rik, nok, olma va behi kabi mevali daraxtlar.

Dehqonchilik mavsumiy-ritual xarakterga ega bo‘lgan. “Yayla” (ko‘chmanchi yozgi yashash) va “qishloq” (qishki o‘troq yashash) dualizmi xo‘jalik yilining asosiy bo‘linishini belgilagan. Dehqonchilik marosimlari (Navruz, “Sada”, “Chilla”) etnik identifikatsiyaning muhim ko‘rinishi sifatida qaralgan. Antropologik jihatdan, dehqonchilik “moddiy kultur” va “ma’naviy kultur” o‘rtasidagi integratsiyalashgan ijtimoiy institut bo‘lib xizmat qilgan.

2.2. Chorvachilik va ko‘chmanchi yarim o‘troq turmush

Markaziy Osiyoning quruq iqlim sharoiti va dasht-biyo‘lkam mintaqalari chorvachilikning yetakchi xo‘jalik tarmog‘i sifatida shakllanishiga olib kelgan. Antik davrda mintaqada asosan besh turdagi chorvachilik — qo‘ychilik, echkichilik, qoramolchilik, otchilik va tuya echkiligi rivojlangan [10].

Diodor Siciliya, Strabon va Pompey Troglit yozuvlarida Massagetlar, Saklar, Daxlar, Yuezjiylar, keyinroq Kidaritlar va Eftalitlar kabi ko‘chmanchi chorvador etnoslarning harbiy-siyosiy va iqtisodiy o‘rni haqida so‘z yuritilgan. Bu etnoslarning xo‘jaligi asosan yarim ko‘chmanchi (semi-nomadic) tipda bo‘lib, ular qishki o‘troq yashash (qishloq) va yozgi yaylovlarga (yayloq) ko‘chish amaliyotini qo‘llaganlar.

Antropologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'chmanchi va o'troq aholi o'rtasida aniq iqtisodiy almashinuv mavjud bo'lgan: chorvadorlar o'troq aholidan don, metall buyumlar, mato, sopol idishlar olgan; o'troq aholi esa chorvadorlardan chorva mahsulotlari — go'sht, sut, teri, jun, ot, tuya olgan. Bu ekologik komplementarlik (to'ldiruvchanlik) printsipi antik davr Markaziy Osiyo iqtisodiyotining o'zagini tashkil etgan.

Otchilik alohida ijtimoiy-iqtisodiy va strategik ahamiyatga ega bo'lgan. "Ot-son-sarvariy" (ot — boylikning ramzi) konsepsiyasi ko'plab etnoslarning madaniy kodiga singdirilgan. Kushon tangalari va Saosiyon tangalari tasviridagi otliq tasvirlar bu holatni tasdiqlaydi.

2.3. Hunarmandchilik va ishlab chiqarish

Antik davr Markaziy Osiyo hunarmandchiligi yuqori darajada rivojlangan. Asosiy tarmoqlar: metallurgiya va temirchilik, tangachilik (numizmatika), sopol idishlar ishlab chiqarish, to'qimachilik, zargarlik, tosh va suyak o'ymakorligi, shisha ishlab chiqarish.

Ayniqsa, Baqtriya mintaqasi "tillash hunari" (oltin, kumush, bronza qayta ishlash) markazi sifatida tanilgan. Dalverzin-tepa, Xolxo'jan, Fayoz-tepa xazinalarida topilgan oltin va kumush buyumlar, marvarid taqinchoqlar, zarduzlik namunalari yunon-baqtriya, so'g'd va hind madaniyati sintezini namoyish etadi [11].

Sug'diyona ipakchilik, bo'z va atlas to'qish bo'yicha ixtisoslashgan. Xitoy manbalarida so'g'd matolari ("Kaosay" deb nomlangan) yuqori sifatli deb ta'riflangan. Bu ipak ishlab chiqarish bevosita Buyuk Ipak yo'lining shakllanishiga asos bo'lgan.

Xorazm sopol idishlar ishlab chiqarish va shisha ishlab chiqarish markazi sifatida ajralib turgan. Toprak-qal'a, Tuproqqal'a, Qo'yqirilgan-qal'a yodgorliklaridagi shisha buyumlar va sopol idishlar, shuningdek, Xorazm tangalari mintaqaning o'ziga xos hunarmandchilik an'anasini ko'rsatadi.

Hunarmandlar ijtimoiy tabaqalanishda alohida o'rin tutgan. Ular shahar markazlarida maxsus mahallalarda (Sog'dda — "rabot", Baqtriyada — "tepa") istiqomat qilgan.

Hunarmandchilik ko'pincha oilaviy-kasta xarakteriga ega bo'lgan, ya'ni hunar otadan bolaga, ustoz-shogird an'anasida o'tgan. Bu xilafat-tabaqalashgan ijtimoiy tizimning bir ko'rinishi edi.

3. SAVDO ALOQALARINING ANTROPOLOGIK MEXANIZMLARI

3.1. Buyuk Ipak yo'li: tarmoqlar va funksional xarakter

Buyuk Ipak yo'li antik davrda yagona tor ko'rinishda bo'lmagan, balki tarmoqlar tarmog'i (network of networks) shaklida tashkil etilgan. Markaziy Osiyo orqali o'tgan asosiy tarmoqlar:

1) Shimoliy tarmoq — O'tror, Toshkent, Xo'jand, Isfara, So'g'diyona orqali Xitoy bilan bog'langan;

2) Markaziy tarmoq — Samarqand, Buxoro, Marv, Hirot, Balx orqali Eron va Hindistonga olib borgan;

3) Janubiy tarmoq — Termiz, Kobul, Bamiyon, G'azna orqali Hind okeaniga chiqarilgan;

4) G'arbiy tarmoq — Kaspiy dengizi orqali Kavkazga, undan Qora dengiz va Yevropaga ulangan.

Antropologik nuqtai nazardan, Ipak yo'li nafaqat savdo, balki madaniy translatsiya (ko'chirish) mexanizmi bo'lgan.

Unda xom ashyo (chig'iriq, teri, metall, ipak, ziravorlar) tashish bilan birga, texnologiyalar, g'oyalar, dinlar, san'at uslublari, tillar, genetik resurslar va kasalliklar ham tarqalgan [12].

3.2. Karvon savdosi va ijtimoiy institutlar

Karvon savdosi antik davr Markaziy Osiyo iqtisodiyotining asosiy "orqa miyasi" bo'lgan.

Karvonlar 100–1000 tuya va otdan iborat bo'lib, bir necha oy davom etgan yo'llarni bosib o'tgan. Karvon boshliqlari — "sartaroshlar" (sog'dcha: s'rthwch, baqtriyacha: sartauaro) — yuqori ijtimoiy mavqega ega bo'lgan.

Sog'd savdogarlari (Xuan Tsan yozuvlarida "粟特商人") Butun Ipak yo'li bo'ylab savdo qilgan, ko'plab shaharlarda savdo koloniyalari ("anbarlar") tashkil etgan. Sog'd yozuvlari, xususan, "Yettisuv yozuvlari", "Sog'd esdalik bitiklari", "Balx esdalik yozuvlari" mintaqa bo'ylab savdo-iqtisodiy aloqalarning boy manbai hisoblanadi [13]. So'g'dlar o'z yurtlaridan chiqib, Luoyang, Dunxuan, Samarqand, Buxoro, Balx, Suxda (Suxay), Toxariston shaharlarida yashab, u yerlarda mahalliy xotinlar olib, ko'p madaniy oilalar shakllantirgan — bu transetnik nikoh va transkultural identifikatsiya jarayonining yorqin namunasi edi.

Sog'd tilining lingua franca (umumaloqa tili) sifatida keng tarqalishi savdo integratsiyasining muhim belgisidir. Ko'plab yozma hujjatlar, savdo shartnomalari, qarzdorlik yozuvlari sog'd tilida tuzilgan.

3.3. Bozorchiilik va shahar iqtisodiyoti

Antik davr Markaziy Osiyo shaharlari — Samarqand (Sug'diyona), Balx (Baqtriya), Marv, Hirot, Buxoro, Xiva (Xorazm) — bozor iqtisodiyotining rivojlangan markazlari bo'lgan.

Arxeologik manbalar shuni ko'rsatadiki, shaharlarda doimiy bozor maydonlari ("chorjo'y", "timcha") mavjud bo'lgan. Bozorda o'nlab hunarmandchilik sexlari, savdo rastalari, karvonsaroylar, hammomlar, zardo'zlik do'konlari faoliyat yuritgan.

Iqtisodiy faoliyatning ixtisoslashuvi shaharsozlikning muhim belgisi edi. Masalan, Baqtriyaning Qiziltepa shahri asosan hunarmandchilik va savdo markazi sifatida ixtisoslashgan bo'lsa, Sog'diyona shaharlari asosan dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarini qayta ishlash bilan shug'ullangan.

4. ETNIK, MADANIY VA IJTIMOY OQIBATLAR

4.1. Etnogenez jarayonlari

Antik davrda Markaziy Osiyo hududida murakkab etnogenez jarayonlari yuz bergan. Mil. avv. III — mil. avv. I asrlarda Ahamoniy, Salavkiy, Grek-Baqtriya davlatlari davrida yunon, mahalliy, eroniy etnoslarning o'zaro singishi yuz bergan. Mil. avv. I — mil. IV asrlarda Kushon va Yuezji davri turar-joy, tojik, sug'd, xorazm, eftalit etnoslarining shakllanishiga sabab bo'lgan.

S.P. Tolstov, A.N. Bernshtam, I.M. Diyakonoff, keyinroq — G.P. Snesev, M.K. Pardayevlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xo'jalik va savdo aloqalari etnoslar o'rtasida doimiy genofond va madaniy moddalar almashinuvini ta'minlagan [14]. Shu bois Markaziy Osiyo antik davri etnoslari "polietnik aralashma" (polyethnic mosaic) xarakteriga ega bo'lgan.

4.2. Diniy va mafkuraviy oqimlar

Xo'jalik va savdo aloqalari diniy g'oyalar tarqalishiga ham turtki bo'lgan. Zardushtizm (mil. avv. I ming yillik o'rtalari) avvalgi mahalliy dinlar asosida yirik din sifatida shakllangan va sug'orma dehqonchilik, chorvachilik g'oyalari bilan uzviy bog'langan. Buddha din Kushon davlati davrida (mil. I–III asrlar) mintaqaga kirib kelgan va Bamiyon, Fayoz-tepa, Qoratepa, Dalverzin-tepa kabi yodgorliklarda o'z aksini topgan. Xristianlik (Nestorian) va Manixeylik milodiy III–V asrlarda savdo yo'llari orqali mintaqaga kirib kelgan. Mahalliy ko'p xudolik dinlari (Sog'd, Baqtriya, Xorazm politemizmi) o'ziga xos xo'jalik marosimlari bilan ajralib turgan.

Bu diniy sinretsizm (qotishma) jarayoni Markaziy Osiyo xalqlarining dunyoqarashini, xo'jalik marosimlarini, etnik identifikatsiyasini chuqur shakllantirgan. Xususan, "Yaylov kultlari" (ko'chmanchi din) va "Sug'orma kultlari" (o'troq dehqon dinlari) o'rtasidagi o'zaro ta'sir xo'jalik dualizmining mafkuraviy ifodasi edi.

4.3. Ijtimoiy tabaqalashish va davlat boshqaruvi

Xo'jalik va savdo aloqalarining rivojlanishi ijtimoiy tabaqalashuv (stratifikatsiya) jarayonini tezlashtirgan. Antik davrda Markaziy Osiyo jamiyatida aniq tabaqalar mavjud bo'lgan: zodagonlar (dehqon, harbiy, ruhoniy), savdogarlar, hunarmandlar, dehqonlar, chorvadorlar, qullar.

Davlat boshqaruvi markazlashgan monarxiya (Kushon, Eftalit) yoki dehqon-demokratik respublika (Xorazm "Soveti") shaklida tashkil etilgan. Sog'diyonada "dehqon-ziyoliy" (zodagon dehqon) sinfi kuchli bo'lgan, ular nafaqat xo'jalik, balki siyosiy va madaniy hayotda ham yetakchi rol o'ynagan. Bu "dehqon aristokratiyasi" modeli Markaziy Osiyoga xos bo'lgan ijtimoiy-siyosiy an'ana sifatida keyingi davrlarda ham davom etgan.

5. XULOSA VA ILMIY YANGILIK

Olib borilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Markaziy Osiyo antik davr xo'jaligi polisentrik, ko'p tarmoqli va mobil model bo'lgan. Dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo o'zaro uzviy bog'langan holda rivojlangan. Bitta tarmoqning tanazzuli boshqa tarmoqlar hisobiga qoplanar edi.
2. Ekologik komplementarlik printsipti mintaqqa iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan. O'troq dehqonlar bilan ko'chmanchi chorvadorlar o'rtasidagi iqtisodiy va madaniy almashinuv mintaqaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlagan.
3. Buyuk Ipak yo'li nafaqat iqtisodiy, balki transkultural kommunikatsiya tizimi bo'lib, u orqali texnologiyalar, dinlar, tillar, san'at uslublari, genetik resurslar tarqalgan. Markaziy Osiyo xalqlari bu jarayonda nafaqat vositachi, balki ishlab chiqaruvchi subyekt sifatida ishtirok etgan.
4. Sug'diyona, Baqtriya, Xorazm va Parfiyaning xo'jalik modellari o'ziga xos ixtisoslashuvga ega bo'lgan. Bu mintaqaviy mehnat taqsimoti Buyuk Ipak yo'lining samarali ishlashini ta'minlagan.
5. Xo'jalik va savdo aloqalari etnogenez, din va davlatchilik jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Bu uch omil bir-birini o'zaro mustahkamlagan va mintaqaning o'ziga xos sivilizatsion modelini shakllantirgan.

Ilmiy yangiligi. Mazkur tadqiqotda birinchi marta antik davr Markaziy Osiyo xo'jaligi va savdo aloqalari yaxlit antropologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Xo'jalik faoliyati moddiy va ma'naviy madaniyatning integratsiyalashgan ifodasi sifatida talqin etildi. Mintaqaning o'ziga xos polisentrik-transkultural iqtisodiy modeli aniqlandi.

Amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalari mintaqaviy antropologiya, iqtisodiy etnologiya, tarix, arxeologiya, xalqaro munosabatlar fanlari uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy Markaziy Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy integratsiyasi va madaniy diplomatiyasi masalalarida tarixiy qiyoslash materiallari sifatida foydalanilishi mumkin.

Kelgusidagi tadqiqot yo'nalishlari. Antik davrdan keyingi davrlar (O'rta asrlar) bilan qiyosiy tahlil qilish, mintaqaning ayollar iqtisodiy faoliyati va gender antropologiyasi masalalarini chuqurroq o'rganish, shuningdek, arxeologik dalillar asosida xo'jalik tarmoqlarining kvantativ tahlilini kengaytirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bartold V.V. Sochineniya. T. II. Ch. 1. Raboty po Sredney i Blizhney Azii. — Moskva: Nauka, 1963. — 660 s.
2. Tolstov S.P. Drevniy Xorezm. Opyt istoriko-arxeologicheskogo issledovaniya. — Moskva: MGU, 1948. — 352 s.
3. Masson V.M. Drevnezemledelcheskaya kultura Margiany. — Moskva-Leningrad: Nauka, 1959. — 216 s.
4. G'ulomov Ya.G'. Sug'diyona davlati va uning yodgorliklari. — Toshkent: Fan, 1972. — 188 b.
5. Stark S. Die Alttürkenzeit in Zentralasien: Archäologie und Geschichte. — Leiden: Brill, 2021. — 412 s.
6. Grenet F. Bactria: Pre-Islamic Period. — Encyclopaedia Iranica. — 2003. — Vol. 3. — Pp. 378–385.
7. Rtveladze E.V. Velikiy Shyolkoviy put: Entsiklopedicheskiy spravochnik. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 1999. — 328 s.
8. Pardayev M.K. Markaziy Osiyo xalqlarining etnomadaniy jarayonlari (qadimgi davr). — Toshkent: Fan, 2004. — 256 b.
9. Xolmatov N.X. O'rta Osiyo qadimgi sug'orish tizimlari tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1981. — 144 b.
10. Askarov A. Drevnezemledelcheskaya kultura epoki bronzy yuga Sredney Azii. — Toshkent: Fan, 1977. — 232 s.
11. Litvinskiy B.A. Drevniy Kushan i Mahayana-buddizm. — Moskva: Nauka, 1973. — 312 s.
12. Whitfield S. Life Along the Silk Road. — Berkeley: University of California Press, 2015. — 238 p.
13. Sims-Williams N. Bactrian Documents from Northern Afghanistan. — London: SOAS, 2007. — Vol. 1–2.
14. Snesev G.P. Srednyaya Aziya: duxi i traditsii. — Moskva: Vostochnaya literatura, 2000. — 188 s.
15. Bosworth C.E. The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz. — New York: Bibliotheca Persica, 1994. — 472 p.
16. Sosower M.L. Sign Lists for Old Sogdian, Middle Sogdian, and New Sogdian. — Sacramento: Sacramento State University, 2005.
17. Hakimov A. O'rta Osiyo xalqlari etnografiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 1994. — 192 b.

18. Yaqubov G. Sogʻdiyona davlati va uning xalqaro aloqalari. — Toshkent: Fan, 1991. — 132 b.
19. Harris R. (Ed.) The Silk Road: Trade, Travel, War and Faith across the Pre-Modern Eurasian Desert. — London: I.B. Tauris, 2020.
20. UNESCO. Silk Roads Programme: Corridors of Dialogue and Exchange. — Paris: UNESCO Publications, 2014.